

РОЛЬ ЛИСИЦІ У ПОШИРЕННІ СКАЗУ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*) є одним із найпоширеніших хижих звірів України. Вона зустрічається в усіх ландшафтних зонах, але найбільшою чисельністю набуває в мішаних лісах, лісостепу і степу [2]. Вона може жити навіть у великих містах, як це спостерігають в Західній Європі, а також в Австралії, куди вона була завезена людиною [1].

Сучасне значення лисиці для людини визначається не лише тим, що цей вид є традиційним об'єктом полювання (до речі, в останні роки трофейна цінність лисиці є незначною через низькі ціни на її хутро), а також небажаним хижаком у мисливських господарствах, які орієнтовані на пернату дичину. Значно більшим є значення лисиці як основного переносника вірусу сказу. Слід також додати, що лисиця належить до виключно уразливих до цього захворювання видів ссавців [3].

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Відносно значущість лисиці як виду-переноснику сказу ілюструють дані про зустрічальність випадків сказу в Європі. Наприклад, у першій чверті 2001 року було зареєстровано 2911 випадків сказу, серед яких 2295 припадало на диких тварин [4].

Серед цих останніх 2010 випадків або 87,6% – це реєстрації сказу у лисиць звичайної. Наведені дані беззаперечно вказують на роль лисиці у сучасному розповсюдженні цього небезпечного захворювання в Європі [5]. Характер географічного поширення вірусу сказу і динаміка епізоотій в Європі значною мірою визначаються особливостями екології та поведінки лисиць як його носіїв [6]. Міжрічна періодичність виникнення хвиль захворювання пов'язана із змінами чисельності популяції лисиці. Повторення епізоотії через кілька років свідчить, що популяція встигла відновити свою чисельність. Зимовий

пікреєстрації випадків сказу пов'язаний із підвищенням здатності звірів до пересування, розселенням молодих лисиць та початком сезону розмноження, що призводить до збільшення контактів між особинами.

Метою роботи є оцінка ролі лисиці в епізоотії сказу на території Херсонської області. Завданням досліджень було вивчити епізоотичну ситуацію щодо сказу в Херсонській області; вивчити особливості перебігу сказу серед лисиць в Херсонській області.

Матеріали і методи досліджень. Робота виконувалася на території сільськогосподарських та мисливських угідь Херсонської області, Херсонської обласної державної лабораторії ветеринарної медицини. З метою розробки науково обґрунтованого плану профілактики і боротьби зі сказом дикої фауни на території Херсонської області, нами проводився епізоотологічний моніторинг по сказу тварин на протязі останніх років.

Результати досліджень. В Україні епізоотія існує більше 40 років, спроби її обстеження та припинення були малоефективними. Різке погіршення епізоотичної ситуації у Херсонській області було пов'язане із активізацією інфекційного процесу серед лисиць (рис. 1, 2). Епізоотична поява сказу на території регіону, який вивчається відрізняється вираженою полігостальністю, тенденцією до розширення ареалу, як правило, на фоні збільшення щільності популяції диких м'ясоїдних, зокрема червоних лисиць (основних природних хранителів і резервуарів його збудника).

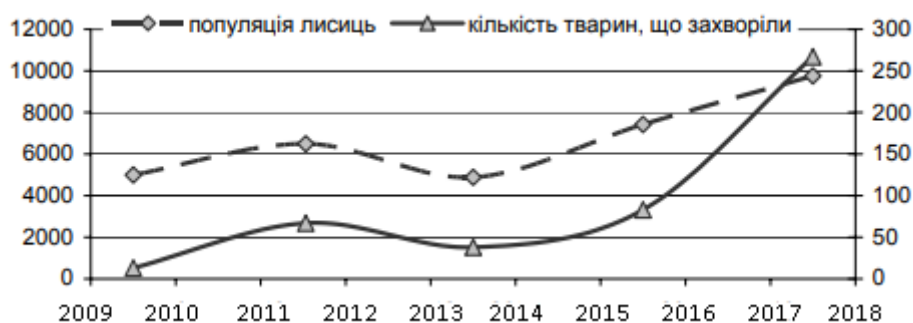

Рис. 1. Вплив чисельності лисиць в Херсонській області на динаміку захворювання сказом тварин

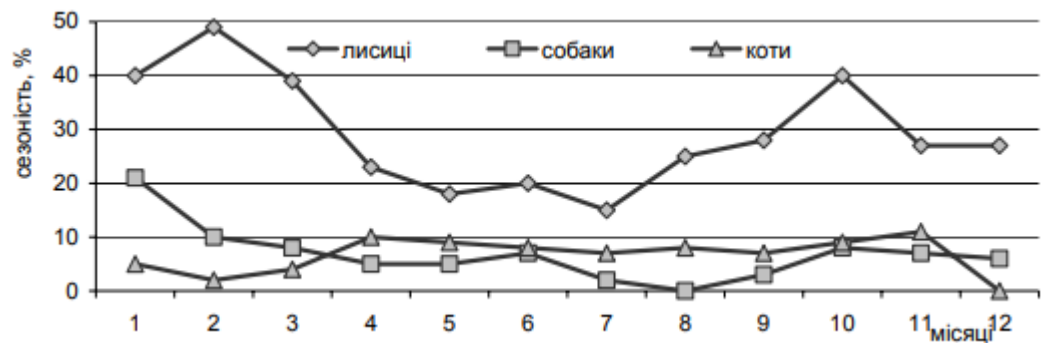

Рис. 2. Динаміка виявлення хворих тварин в неблагонадійних пунктах Херсонської області щодо сказу за останні 5 років

Визначаючи характер сезонності, враховували кількість тварин, що захворіли кожного виду по місяцям у відсотках до суми випадків сказу за рік. Це дозволило виявити динаміку підйомів і спадів захворюваності і судити про інтенсивність сезонних підйомів. Результати аналізу вказують, що ланцюг заражень всіх видів тварин не переривається на протязі 6 всього року, проте ясно виражені сезони підйому захворюваності, які відбуваються у зимово-весняний і осінньо-зимовий періоди: в січні-лютому 12,9% і 11,0%, в жовтні-листопаді 11,0% і 11,2% відповідно. Із приведених результатів видно, що сказу диких тварин притаманні літній мінімум і два підйоми: зимово-весняний і осінньо-зимовий. Ця закономірність динаміки інтенсивності епізоотичного процесу гарно поєднуються із особливостями біології лисиці – головного резервуару і джерела вірусу сказу. Відомо, що у другій половині весни і на початку літа кожна родина лисиць займає визначену ділянку. При її захисті тварини звичайно не вступають у боротьбу, і це обмежує передачу хвороби. Проте, все-таки, можливі окремі випадки нападу самця або самиці на тварин, які відбираються на їх територію. В результаті ланцюг заражень не переривається. На кінець літа – початок осені молодняк, який підрослишає, розселюється.

Контакт між лисицями частішають, не виключається боротьба за територію мешкання. В результаті настає осінній підйом захворюваності. На грудень-січень-лютий припадає період гону ізобов'язковим суперництвом між самцями, що призводить до зимово-весняного піку епізоотії. Окрім того, на окремих територіях, особливо в суворізими, лисиці нерідко концентруються поблизу тваринницьких ферм, населених пунктів. При порівнянні даних про річний рух захворюваності різних видів тварин, встановлена подібність рівнів захворюваності лисиць і інших видів тварин (собак, котів). Щомісячний розподіл випадків сказу собак і котів копіює динаміку захворюваності диких тварин. Різниця – лише у наявності котів і собак, що можна пояснити збільшенням контактів цих тварин із дикими м'ясоїдними. Все це дозволяє говорити про першочергове значення диких м'ясоїдних як джерела збудника сказу, який передає хворобу свійським і сільськогосподарським тваринам. Сучасні особливості сезонної динаміки епізоотичного процесу враховували при прогнозуванні становища і плануванні проти епізоотичних заходів. У багаторічній динаміці часових меж епізоотичної появи сказу в умовах Херсонської області і окремих його суб'єктів встановлена виражена періодичність із синхронним чередуванням спадів і підйомів епізоотичної напруженості, а у річній динаміці – сезонністю, циклічністю біологічної активності основного господаря збудника (лисиці).

Висновки. На території Херсонської області мають місце природні стаціонарні антропоургічні і змішані природно-антропоургічні вогнища із самостійною циркуляцією вірусу у популяціях диких м'ясоїдних тварин і в першочергу серед лисиць. У багаторічній динаміці часових меж епізоотичної появи сказу в умовах Сумської області і окремих його суб'єктів встановлена виражена періодичність із синхронним чередуванням спадів і підйомів епізоотичної напруженості, а у річній динаміці – сезонністю, циклічністю біологічної активності основного господаря збудника (лисиці).

дуванням спадів і підйомів епізоотичної напруженості, а у річній динаміці – сезонністю, яка відбувається у зимово-весняний і осінньо-зимовий періоди: в січні-лютому 12,9% і 11,0%, в жовтні-листопаді 11,0% і 11,2% відповідно. Характерною особливістю сказу в останні роки є все більше зростаюча поява епізоотичних вогнищ антропоургічного типу із переростанням у «міський» сказ і циркуляцію вірусу серед бродячих собак і котів. При цьому частіше в сьогоріє створюється передача збудника за типом лисиця-кіт-собака сільськогосподарської тварина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баник М. В. Особенности биотопического распределения обыкновенной лисицы (*Vulpes vulpes* L.) в Украине / М. В. Баник, Е. В. Скоробогатов, А. А. Атемасов // Матер. Междунарконф. «Чтения памяти А.П. Крапивного» – Харьков, 2009. – С. 117–128.
2. Коробченко М. А. Зооноз сказу у диких і синантропних угрупованнях ссавців України / М. А. Коробченко // Матер. Междунар. конф. 8 ZOOCENOSIS 2007 «Біорізноманіття та роль тварин в екосистемах». – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 486–487.
3. Макаров В. В. Актуальные проблемы бешенства / В. В. Макаров, А. А. Воробьев // Ветеринарная патология. – М.:, 2004. – № 3 (10). – С. 102–116.
4. Compendium of animal rabies prevention and control // JAVMA. – 2005. – V. 226. – № 8. – P. 1304–1310.
5. Miller T., Selhorst T., Püttsch C. Fox rabies in Germany – an update // Euro Surveill. – 2005. – V. 10(11). – P. 229–231.
6. WHO expert consultation on rabies. First report. WHO Technical Report Series 931. – WHO, 2004. – 121 p.